

LIETUVOS STUDENTŲ SĄJUNGOS POZICIJA DĖL BŪTINŲ ŠVIETIMO POKYČIŲ, SIEKIANT AUKŠTOJO MOKSLO PROVERŽIO

Lietuvos studentų sąjunga (toliau – LSS), vienintelė studentus vienijanti bei jiems nacionaliniu lygmeniu atstovaujanti organizacija Lietuvoje, matydama būtinybę siekti pokyčių Lietuvos aukštojo mokslo sektoriuje, teikia savo aukštojo mokslo poziciją ir ragina visas Lietuvoje veikiančias politines partijas bei politikos formuotojus, įtraukiant visas suinteresuotas grupes, įgyvendinti nuoseklią Lietuvos švietimo politiką, nepriklausomą nuo valdžioje esančių politinių jėgų.

LSS pabrėžia, kad aukštojo mokslo paskirtis yra ugdyti darnią ir teisingą, socialiai, kultūriškai ir technologiškai pažangią visuomenę. Aukštasis mokslas atlieka šią funkciją telkdamas, vystydamas ir perduodamas visuomenės intelektualinį ir kultūrinį paveldą bei skleisdamas jį visuomenėje. Visuomenės intelektualinis ir kultūrinis paveldas yra saugomas, įprasminamas ir vystomas aukštųjų mokyklų (toliau – AM) bendruomenių, vykdant mokslinius tyrimus, kurie kuria naujas bei plečia jau turimas žinias, idėjas, technologijas, prisideda prie šiuolaikinių visuomenės problemų identifikavimo ir sprendimo.¹

Lietuvoje tiek aukštasis mokslas, tiek visa švietimo sistema yra kamuojami nuolatinių pokyčių, kurie ne visada neša teigiamus rezultatus, o neretai turi priešingą efektą – kelia papildomą įtampą, nesutarimus bei susipriešinimą akademinės bendruomenės tarpe. Atsižvelgiant į tai, LSS dar 2019 m. lapkričio 26 d. išreiškė poziciją dėl Lietuvos švietimo sistemos problemų bei būtinų pokyčių, atkreipdama dėmesį, kad vidutinė studentų skatinamoji stipendija vis dar siekia apie 70 Eur/mėn. ir ją gauna tik apie 15 proc. visų Lietuvos studentų, o tai lemia, jog ketvirtadalis pirmo kurso bei daugiau negu 50 proc. antro ir vėlesnio kurso bakalauro studijų studentų yra priversti dirbti.² Pozicijoje LSS taip pat atkreipė dėmesį į nekonkurencingus dėstytojų bei mokslininkų atlyginimus ir ilgą laiką

nesikeitusius aukštųjų mokyklų neakademiniio personalo, atsakingo už sklandaus studijų proceso įgyvendinimą, atlyginimus.³

Plačiai aukštojo mokslo funkcijos samprata, apimančiai, bet neapsiribojančiai tikslu studentams suteikti visapusišką išsilavinimą, šiandien gresia susiaurėjimas iki trumpalaikius tikslus tenkinančios, tik į kvalifikaciją ir greitą įsidarbinamumą po studijų orientuotos aukštojo mokslo sampratos. Politiniai sprendimai, orientuoti į lengviausiai įvertinamų rodiklių (pvz. įsidarbinamumas, absolventų pajamos) sutapatinimą su studijų kokybe ir aukštojo mokslo misija, yra veiksniai, skatinantys aukštojo mokslo paskirties sampratos siaurėjimą. Akademinės bendruomenės ir valstybė turi nuolatos gintis plačiąja aukštojo mokslo samprata, tokiu būdu kurdamos atsvarą paminėtiems išorės veiksniams. LSS tiki, kad aukštųjų mokyklų bendruomenės turi išsaugoti vieną iš savo veiklos pagrindų ir stiprybių – dualistinę mokslinės veiklos paskirtį. Šalia mokslinės veiklos, plečiančios žmonijos suvokimo ribas, aukštosios mokyklos turi vykdyti ir tokią mokslinę veiklą, kuria siektų, kad naujausi atradimai neštų naudą žmogui ir visuomenei bei atlieptų šiuolaikinę visuomenę kamuojančias problemas, o ne tik teiktų kuo didesnę ekonominę naudą.

LSS pabrėžia, jog aukštasis mokslas dėl savo svarbos turi būti ne tik tinkamai finansuojamas valstybės, tačiau skiriamų lėšų naudojimas privalo būti efektyvus ir vertinamas per kuriamą pridėtinę vertę asmeniui ir visuomenei. LSS tiki, kad aukštojo mokslo nauda teikiama tiek individui, tiek visuomenei yra neabejotina, todėl laikome aukštąjį mokslą viešuoju gėriu, visuomenės interesu ir atsakomybe. Dėl šių priežasčių aukštasis mokslas turi sulaukti pakankamai visuomenės bei politikų dėmesio.

Atsižvelgiant į visa tai, LSS siūlomi aukštojo mokslo pokyčiai turi būti susiję su:

- a) aukštojo mokslo tvarumo užtikrinimu, keičiant finansavimo strategiją;
- b) studijų kokybės gerinimu, apimant studijų aplinką bei aukštųjų mokyklų infrastruktūrą, bet jomis neapsiribojant;
- c) socialinės dimensijos įgyvendinimu aukštajame moksle.

1. AUKŠTOJO MOKSLO TVARUMO UŽTIKRINIMAS KEIČIANT FINANSAVIMO STRATEGIJĄ

Remiantis naujausiais Eurostat duomenimis, Lietuva 2018 m. švietimui skyrė maždaug 4,7 proc. nuo bendrojo vidaus produkto (BVP) ir tai iš esmės atitinka Europos sąjungos (ES) vidurkį, kuris taip pat siekia apie 4,7 proc.⁴ Vis dėlto, remiantis Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) 2019 metų duomenimis, Lietuva pagal finansavimą vienam mokiniui ar studentui, kuris siekia 7700 JAV dol., buvo praktiškai pabaigoje ir nuo ES bei EBPO šalių vidurkio, kuris siekia 15600 JAV dol., atsilieka daugiau negu du kartus.⁵ Nepaisant gana optimalaus valstybės skiriamo finansavimo švietimui, lėšų įsisavinimas yra neefektyvus ir tiesiogiai nepasiekia studentų. Į tai atkreipiamas dėmesys ir galutinėje Lietuvos ūkio sektorių finansavimo po 2020 m. Švietimo vertinimo ataskaitoje, kurioje pabrėžiama, kad “Lietuvoje aukštojo mokslo finansavimo sistema nėra pakankamai efektyvi, o mažėjant studentų skaičiui, kaštų ir rezultatų atotrūkis ateityje dar labiau didės. Lėšų dalis, tenkanti studentui yra labai maža, nes daugiausia išleidžiama ūkiui ir administravimui.”⁶ Toje pačioje ataskaitoje taip pat minima, jog “Sumažėjus studentų skaičiui, per laikotarpį nuo 2012m. iki 2016 m. 6,3 proc. sumažėjo bendros išlaidos studijoms, tačiau biudžeto lėšos skiriamos ūkiui ir administravimui tuo pačiu laikotarpiu išaugo 38 proc. ir išlaidų dalis, tenkanti ūkiui ir administravimui, toliau didėja: 2012 m. siekė 12 proc., o 2016 m. – 16 proc.”⁷ Tai dar kartą įrodo, jog lėšų naudojimas yra neefektyvus bei nekuriantis pridėtinės vertės studentui.

Didžioji finansavimo vienam studentui dalis susideda iš studijų krepšelio, kurio dydis priklauso nuo norminės studijų kainos, apibrėžtos LR Vyriausybės nutarime dėl Mokslo ir studijų įstatymo įgyvendinimo.⁸ Norminę studijų kainą sudaro: bazinės išlaidos akademinį darbuotojų darbo užmokesčiui; bazinės išlaidos aptarnaujančiųjų darbuotojų darbo užmokesčiui; bazinės išlaidos prekėms ir paslaugoms, išreiškiamos bazinės

⁴ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Government_expenditure_on_education

⁷ Ten pat, 19 psl.

⁸ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/0270cf1104a211e78352864fdc41e502/asr>

socialinės išmokos dydžiu; išlaidos studentams skatinti. Be minėto studijų krepšelio į finansavimą vienam studentui taip pat įskaičiuotos tikslinės išmokos, studijų kompensavimas, socialinės stipendijos bei kitos finansinės paramos rūšys studentams ir valstybės biudžeto bazinio finansavimo lėšos, kaip tai numatyta Mokslo ir studijų įstatymo galiojančios redakcijos 79 straipsnyje.

LSS atkreipia dėmesį, jog minėtame Vyriausybės nutarime yra patvirtintos kolegijų sektorių diskriminuojančios nuostatos. Švietimo, mokslo ir sporto ministro įsakyme dėl bendrųjų studijų vykdymo reikalavimų (9.1 punktas) yra aiškiai numatyta, jog <...>bendra numatytų praktikų apimtis turi sudaryti: universitetinių studijų – ne mažiau kaip 15, koleginių – ne mažiau kaip 30 kreditų (koleginėse studijose praktinis rengimas turi sudaryti ne mažiau kaip trečdalį programos apimties)<...>“,⁹ tačiau skaičiuojant norminę studijų kainą, lėšos bazinėms išlaidoms prekėms ir paslaugoms, kurios, visų pirma, turėtų būti nukreiptos į studentų praktikos, universitetinėms studijoms sudaro – 5,8 bazines socialines išmokas (BSI), o koleginėms studijoms – 4 BSI. Antra, pareiginio atlyginimo bazinis dydis universitetų bei kolegijų dėstytojams skiriasi – universitetinėms studijoms jis yra 8,70 bazinio dydžio, o koleginėms studijoms – 7,77 bazinio dydžio nors tiek kolegijų, tiek ir universitetų aukštojo mokslo bakalauro diplomą yra priskiriamas tam pačiam 6-am kvalifikacijų sandaros lygmeniui.

Remiantis aukštųjų mokyklų finansinėmis ataskaitomis, didžiąją jų biudžeto pajamų dalį sudaro finansavimas iš valstybės biudžeto, o didžiąją minėto valstybės finansavimo dalį – valstybės finansuojamų studentų krepšeliai. Studijų krepšeliai yra paskirstomi visoms studijų kryptims atsižvelgiant į įsidarbinamumo, valstybei reikalingų specialistų poreikio ar kitus rodiklius. Ši finansavimo forma kiekvienais metais tiesiogiai priklauso tik nuo aukštųjų mokyklų studentų priėmimo rezultatų, neatsižvelgiant į galimą studentų studijų nutraukimą, kuris, remiantis STRATA duomenimis, siekia apie 13 proc. pirmaisiais studijų metais, o per visą studijų laikotarpį ir apie 26 proc.¹⁰

Tuo tarpu valstybės biudžeto lėšų dalis mokslinių tyrimų ir eksperimentinei plėtrai (MTEP) yra 41 proc. mažesnė nei vidutiniškai ES: LT – 0,37, ES – 0,63. Lietuvos biudžeto lėšų

dalis MTEP nuo 2005 m. iki 2016 m. sumažėjo 0,14 proc. nuo BVP, tuo tarpu ES – nežymiai augo. Lietuvoje absoliučiais skaičiais mažai MTEP lėšų skiriama darbo sąnaudoms: Lietuva – 57,3 Eur/gyventojui, Estija – 124 Eur/gyventojui, Danija – 885 Eur/gyventojui.¹¹

Dabartinė finansavimo strategija bei modelis yra netvarus, verčiantis aukštąsias mokyklas sutelkti dėmesį į išgyvenimą, o ne studijų kokybę ar mokslinę veiklą. Toks modelis iš esmės kuria ne bendradarbiavimu, tačiau konkurencija tarp aukštųjų mokyklų grįstą aukštojo mokslo sistemą, orientuotą į kaip įmanoma didesnio studentų skaičiaus pritraukimą. Vis dėlto, net ir dalis aukštųjų mokyklų gaunamų lėšų yra investuojamos ne į aukštojo mokslo kokybę, tačiau išleidžiamos ūkio išlaikymui bei administravimui. Visa tai lemia, jog nėra išnaudojamas visas aukštojo mokslo potencialas.

LSS Vizijos gairės:

Siekiant valstybės lėšas, skirtas aukštajam mokslui, visų pirma, nukreipti į mokymo(si) bei studijų kokybę, aukštojo mokslo finansavimo strategija turi būti orientuota į **finansavimo, tenkančio vienam studentui, rodiklį**. Šis rodiklis turi tapti neatsiejama dalimi nuo skiriamos BVP dalies švietimui, kadangi tai sudaro prielaidas gerokai objektyviau analizuoti skiriamų lėšų panaudojimo efektyvumą, vertinant ne tik investicijas į infrastruktūrą ar pastatų išlaikymą, tačiau realiai kuriamą pridėtinę vertę besimokančiam asmeniui, vertinant studentų akademinius rezultatus, jų dalyvavimą įvairiose mokslinėse ar studijų veiklose ir, svarbiausia, jų pažangą. Tuo pačiu tai sudarytų galimybes įvertinti finansavimo dydžio, tenkančio vienam studentui įtaką studentų pažangai, kurie mokosi skirtingose aukštosiose mokyklose, tačiau tose pačiose studijų kryptyse. Toks palyginamumas leistų praktiškai įgyvendinti Mokslo ir studijų įstatymo 9 straipsnį „Sutartys su valstybinėmis aukštosiomis mokyklomis“ ir sudarytų galimybę aukštosioms mokykloms gauti papildomą finansavimą priklausomai nuo rezultatų.

LSS pabrėžia, jog visos sąlygos turėti tokią finansavimo strategiją jau yra, kadangi finansavimo, tenkančio vienam studentui rodiklį naudoja tiek EBPO, tiek Eurostat, tiek ir

Lietuvos statistikos departamentas, tačiau į jį nėra kreipiamas pakankamas dėmesys tiek iš politikų, tiek iš visuomenės.

LSS pabrėžia, jog finansavimo vienam studentui rodikliu grįžta aukštojo mokslo finansavimo strategija sudarytų realias, o ne teorines galimybes optimizuoti šiuo metu skiriamas lėšas ir jas nukreipti į studijų kokybės gerinimą bei sklandaus studijų proceso užtikrinimą, o ne į nepamatuotą lėšų didinimą. LSS atkreipia dėmesį į nuolat vykstančias bei pasikartojančias diskusijas bei nesutarimus dėl dėstytojų bei neakademinių personalo atlyginimų, studentų finansinės paramos bei kitų sričių, tiesiogiai susijusių su finansavimu, tenkančiu vienam studentui, didinimu. LSS tiki, jog visoms valdžios institucijoms, politinėms jėgoms, socialiniams bei ekonominiams partneriams sutarus dėl minėto rodiklio bei strategijos įgyvendinimo ir, svarbiausia, **nuosekliai finansavimo, tenkančio vienam studentui didinimo**, susitarti dėl konkrečių priemonių plano siekti minėto rodiklio, taptų gerokai lengviau.

Vyriausybė, reaguodama į COVID-19 sukeltos pandemijos pasekmes, 2020 metų birželio 10 d. priėmė ir patvirtino ateities ekonomikos DNR planą¹², kurio pagrindinis tikslas – siekti sparčių ir efektyvių investicijų į Lietuvos ekonomikos atsigavimą ir augimą, kad Lietuvos ekonomika taptų tvari, inovatyvi ir kurtų aukštą pridėtinę vertę. Vienas iš svarbiausių sektorių DNR plane – švietimas ir investicijos į žmogiškąjį kapitalą, todėl LSS pabrėžia, jog siekiant efektyvaus lėšų panaudojimo, DNR plane numatytos investicijos, tiesiogiai susijusios su studijomis, jų prieinamumo didinimu bei kokybe, turi būti siejamos su finansavimu vienam studentui.

Konkretūs pasiūlymai:

Siūlymai keisti Vyriausybės nutarimą dėl Mokslo ir studijų įstatymo įgyvendinimo, siekiant didinti finansavimą vienam studentui:

- Iki 2024 metų sumažinti vienam akademiniam darbuotojui tenkančio studentų skaičių iki ES vidurkio, kuris siekia maždaug 15 studentų¹³ (Lietuvos vidurkis yra 16,2 studento);

- Iki 2024 metų sumažinti vienam aptarnaujančiajam darbuotojui tenkančio studentų skaičių iki ES vidurkio;
- Suvienodinti pareiginio atlyginimo bazinį dydį universitetams ir kolegijoms;
- Didinti bazinių išlaidų dydį prekėms ir paslaugoms priklausomai nuo studijų krypties, tačiau nepriklausomai nuo aukštojo mokslo institucijos tipo;
- Priklausomai nuo studijų krypties, bazinių išlaidų prekėms ir paslaugų kasmetinį didinimą susieti su studijų kursų.

Kiti siūlymai:

- Nuosekliai didinti MTEP skiriamą finansavimą iki ES vidurkio;
- Įgyvendinti Mokslo ir studijų įstatymo straipsnį, kuris numato galimybę pasirašyti sutartis su valstybinėmis aukštosiomis mokyklomis;
- Priklausomai nuo studijų krypties, numatyti didesnę norminę studijų kainą studentams, turintiems specialiųjų poreikių;
- Užtikrinti, jog keičiantis norminei studijų kainai, studentams, kurie jau studijuoja valstybės nefinansuojamose finansuojamose vietose, studijų kainų nedidėtų;
- Įgyvendinti kolektyvinėse sutartyse su dėstytojų profsąjungomis numatytus įsipareigojimus.

2. STUDIJŲ KOKYBĖS GERINIMAS, APIMANT STUDIJŲ APLINKĄ BEI AUKŠTŲJŲ MOKYKLŲ INFRASTRUKTŪRĄ, BET JOMIS NEAPSIRIBOJANT

LSS supranta studijų kokybę kaip studijas, kurios tinkamai įprasmina aukštojo mokslo misiją. Ši kokybės samprata apibrėžia aukštosios mokyklos studijų kokybės viziją bei vykdomų studijų programų kokybės užtikrinimą, įgyvendinant numatytus tikslus bei uždavinius. Aukštosios mokyklos misija ir studijų kokybės vizija bei su ja glaudžiai susiję

studijų programų tikslai turi padėti įgyvendinti ir papildyti bendrąją aukštojo mokslo paskirties sampratą, kurios siekis yra intelekto pagalba daryti įtaką visuomenės raidai.¹⁴

Lietuvoje stokojama bendrosios kokybės užtikrinimo politikos, plataus ir teisingo kokybės supratimo, kertinių apsisprendimų, ką mes vertiname kaip studijų kokybę. Studijų kokybės klasifikatoriai Lietuvos aukštajame moksle suprantami skirtingai, nėra vieningo politinio sutarimo (sprendimo), todėl studijų kokybę lemiantys faktoriai ir jų užtikrinimo bei tobulinimo procesai kiekvienos interesų grupės yra traktuojami skirtingai – trūksta kertinių apsisprendimų, kokia ta studijų kokybė Lietuvoje turi būti. LSS atkreipia dėmesį, jog Lietuvoje studijų kokybė dažnai yra tiesiogiai siejama su studentų pasirengimu studijoms, t.y., koks studento stojamasis balas, tačiau nėra vertinami baigusių absolventų rezultatai.

LSS 2019 metais atliktas tyrimas „Studijas baigiančiųjų studentų pasitenkinimas studijomis“ atskleidė, jog maždaug ketvirtadalis studentų buvo nepatenkinti arba labai nepatenkinti savo studijų programa. Tuo tarpu 30 proc. studentų teigė nesutinkantys ar visiškai nesutinkantys su teiginiu, jog studijų programa juos tinkamai paruošė sėkmingai profesinei karjerai. Paprašius studentų pakomentuoti tokį pasirinkimą, jie teigė, kad studijų programos turinys neatitiko darbo rinkoje reikalingų praktinių įgūdžių, trūko tiek teorijos, tiek praktinio mokymosi galimybių, aukštųjų mokyklų vidinės studijų kokybės sistemos nesugebėjo užtikrinti kokybiškam studijų proceso vystymui reikalingų dėstytojų kompetencijų, o studijų dalykai buvo dėstomi paviršutiniškai.¹⁵

Tas pats tyrimas atskleidė ir tai, jog net 30 proc. studentų labiausiai liko nepatenkinti dėstytojų taikomais atsiskaitymo būdais, skirtais įvertinti jų įgytas kompetencijas bei žinias – studentų teigimu, iš esmės buvo tikrinamas tik jų gebėjimas įsiminti informaciją, o ne ją interpretuoti, aprašyti ar pritaikyti. Taip pat apie 30 proc. studentų nurodė, jog nesutinka su teiginiu, kad dėstytojai po atsiskaitymų suteikė kokybišką grįžtamąjį ryšį, apibendrinant vertintą darbą. Grįžtamojo ryšio stoka galėjo nulėmusi lėtesnę akademinę pažangą studijų metu. Apie 20 proc. studentų nesutiko arba visiškai nesutiko su teiginiais, kad dėstytojai

skatino domėtis studijų dalyku papildomai bei suteikė žinių, kur rasti informacijos šaltinių.¹⁶

LSS pabrėžia, jog studentų, įskaitant ir užsienio studentus, dalyvavimas studijų kokybės užtikrinimo procese yra privaloma sąlyga, norint gerinti bei tobulinti studijų programas. Būtinasis studentų dalyvavimas yra apibrėžtas ir nacionaliniuose teisės aktuose bei atskirų valstybės institucijų ar aukštųjų mokyklų tvarkose, reglamentuojančiose studijų kokybės užtikrinimą. Vis dėlto, minėto LSS tyrimo duomenys atskleidė, jog šiek tiek daugiau nei 20 proc. studentų teigė, kad neturėjo galimybės dalyvauti aukštosios mokyklos dėstytojų didaktinių kompetencijų vertinime, o dar 37 proc. studentų negalėjo atsakyti arba neturėjo nuomonės.¹⁷ Tai rodo, jog tarp aukštųjų mokyklų bei studentų ir studentų savivaldų trūksta komunikacijos bei grįžtamojo ryšio, o tai sudaro prielaidas apskritai neatsižvelgti į studentų nuomonę apie dėstytojų kokybę.

LSS atkreipia dėmesį į nuotolinių studijų organizavimą, prie kurio buvo pereita dėl šiais metais kilusios COVID-19 pandemijos. 2020 metais LSS atlikto studijų karantino metu tyrimo rezultatai atskleidė, jog pagrindinė nuotolinių studijų organizavimo forma – paskaitų transliavimas tiesiogiai internetu.¹⁸ Vis dėlto, maždaug ketvirtadalis studentų teigia, jog dalis dėstytojų tiek universitetuose, tiek kolegijose neturi pakankamai reikalingų techninių įgūdžių organizuoti nuotolinį darbą.¹⁹ Tyrimas taip pat atskleidė, kad tik maždaug 40 proc. studentų buvo patenkinti seminarų organizavimu²⁰. Nuotolinių studijų metu daugiausiai iššūkių studentams kilo dėl praktikos atlikimo, kurios jie negalėjo atlikti visai arba ji buvo pakeista į kitos formos užduotis ar nukelta į tolimesnį laikotarpį.²¹ Staigus bei neplanuotas perėjimas prie nuotolinių studijų bei dalies dėstytojų didaktinių bei techninių įgūdžių stoka organizuoti nuotolinį darbą turi įtakos tiek studijų kokybei, tiek studentų pasiekimams bei galutiniams studijų rezultatams, kurie gali turėti neigiamos įtakos tolimesniuose studentų mokymosi etapuose. Atsižvelgiant į tai, būtina, jog tiek

¹⁶ Ten pat, 10, 11 psl.

¹⁷ Ten pat, 12 psl.

¹⁸ Ten pat, 12 psl.

¹⁹ <http://lss.lt/wp-content/uploads/2020/07/Studijos-karantino-metu-tyrimas-2020-m..pdf>, 4 psl.

²⁰ Ten pat, 6 psl.

²¹ Ten pat, 11 psl.

²¹ Ten pat, 23 psl.

Valstybė, tiek aukštosios mokyklos skirtų didesnę dėmesį pasiruošimui organizuoti nuotolines studijas, užtikrintų sklandų bei nepertraukiamą studijų procesą.

LSS vizijos gairės

Studijų kokybės elementai

Studentas, dėstytojas ir deramas jų tarpusavio santykis yra sėkmingo studijų proceso esmė. Būtent šių dviejų figūrų dermė ir tinkamas tarpusavio ryšys atskleidžia aukštojo mokslo paskirtį – naujausių žinių perdavimą iš kartos į kartą bei jų sklaidimą visuomenėje. Tik tuo atveju, jei kompetencijas ir žinias siekiantis įgyti studentas bei dėstytojas, besirūpinantis studento mokymosi pažanga ir esantis nepakeičiamas pagalbininkas išsilavinimo siekiančiam studentui, veikia tinkamai, yra įprasminama kitų kokybės elementų daroma. Dėl šios priežasties, LSS pabrėžia būtinumą kelti dėstytojų tinkamo studentų vertinimo metodikos išmanymą ir ypač jų didaktinius įgūdžius.

Reikšmingą įtaką studijų kokybei daro ir mokymosi aplinka – aukštosios mokyklos kultūra ir ją puoselėjanti bendruomenė, ergonomiška studijų infrastruktūra su moderniausia mokymosi įranga ir palanki emocinė aplinka, kurioje suteikiamos papildomos galimybės lavinti save.

Studijų turinys, modelis bei mokymosi išteklių

LSS pabrėžia, jog tarp aukštosios mokyklos misijos, studijų programos pavadinimo, tikslo, numatomų studijų rezultatų ir į studijų programos tinklę įtrauktų studijų dalykų ar modulių, turi būti įgyvendintas vienovės principas, glaudžiai sąveikaujantis su moksline veikla, inovacijomis bei naujausiomis technologijomis. Tuo pačiu aukštosios mokyklos turi studentams suteikti galimybę formuoti savo studijų modelį, siekiant įgyvendinti į studentą orientuotą studijų idėją. Turi būti įgalinta aiškiai ir suprantamai veikianti neformaliųjų kompetencijų pripažinimo sistema, kuri dar labiau padidintų studijų lankstumą.

LSS tiki, kad aukštoji mokykla privalo studentams bei dėstytojams suteikti visus studijų proceso įgyvendinimui reikalingus mokymo(si) išteklius, kuriuos pagal jų paskirtį galima skirstyti į tiesioginius ir netiesioginius. Tiesioginiai ištekliai yra mokymo(si) priemonės, sukurtos remiantis mokslu, reikalingos tam tikroje srityje įgauti pagrindus ir gilinti žinias.

Tiesioginiai ištekliai taip pat apima aukštųjų mokyklų infrastruktūrą, skirtą tiesioginiam moksliniam darbui, modernių laboratorijų bei įrangos nuolatinį atnaujinimą, kuris atitinka

naujausius reikalavimus bei informacinių sistemų modernizavimą, kuris leidžia lengvai bei lanksčiai pasiekti reikalingus mokymosi išteklius. Tuo tarpu netiesioginiai ištekliai apima mokymosi aplinkos infrastruktūros elementus, skirtus, bet neapsiribojančius, studijų prieinamumu specialiujų poreikių ar kitų socialinių iššūkių turintiems studentams. Tai taip pat apima ir aukštųjų mokyklų studentų bendrabučių būklės gerinimą bei akademinį miestelių, kuriuose visa būtina infrastruktūra prieinama vienoje vietoje, plėtrą.

Studijų kokybės užtikrinimas

LSS tiki, kad kertinis vidinės studijų kokybės užtikrinimo elementas – įgalintas ir puikiai veikiantis grįžtamojo ryšio mechanizmas. Renkant informaciją, kuria siekiama inicijuoti reikšmingus pokyčius, aktualiausias kritiškas studijų proceso vietas geriausiai identifikuoti gali tik studijų proceso naudos gavėjai – studentai. Siekiant tobulinti studijų kokybės užtikrinimo sistemas aukštojoje mokykloje, LSS mato būtinybę daugiau dėmesio skirti absolventų pasitenkinimo studijomis tyrimui. Šis studijų kokybės vertinimo įrankis turėtų būti skirtas absolventams, kurie atsakydami į standartizuotus klausimus galėtų įvertinti studijų procesą aukštojoje mokykloje, kurioje baigė studijas. Toks įrankis leistų šalies mastu viešai parodyti, kaip skirtingų aukštųjų mokyklų, tačiau panašių studijų programų absolventai vertina studijų procesą bei kokybę. Tai būtų itin rimta atsvara į moksleivius nukreiptoms rinkodarinėms aukštųjų mokyklų kampanijoms. Būtina, kad tokia apklausa būtų nacionalinė ir nepriklausoma, surinkta informacija viešai prieinama ne tik aukštųjų mokyklų viduje, tačiau lengvai randama ir viešojoje erdvėje.

Konkretūs pasiūlymai Vyriausybei:

- Užtikrinti Švietimo, mokslo ir sporto ministro patvirtintų aukštųjų mokyklų dėstytojų kompetencijų tobulinimo gairių įgyvendinimą aukštosiose mokyklose;
- Iki 2024 metų sukurti vieningą ir visoms aukštosioms mokykloms pritaikomą studijų kokybės vertinimo apklausos įrankį, siekiant užtikrinti objektyvų studijų programų kokybės vertinimo palyginamumą;
- Plėtoti akademinį miestelių modelį, telkiant aukštųjų mokyklų infrastruktūrą vienoje vietoje;

- Sudaryti galimybes aukštosioms mokykloms modernizuoti informacinių technologijų infrastruktūrą ir mokslui bei studijoms skirtas laboratorijas ir įrangą;
- Iki 2024 metų centralizuoti mokymo(si) išteklių prieinamumą visiems studentams, nepriklausomai nuo jų aukštosios mokyklos;
- Užtikrinti nuotolinių studijų pritaikymą bei įgyvendinimą aukštosiose mokyklose.

3. SOCIALINĖS DIMENSIJOS ĮGYVENDINIMAS AUKŠTAJAME MOKSLE

Pirmą kartą socialinės dimensijos aukštajame moksle sąvoka bei jos svarba Europos aukštojo mokslo erdvėje buvo paminėta dar 2001 metais Prahos komunikate,²² tačiau ryškiausiai ji buvo apibrėžta Bergeno (2005 m.), Londono (2007 m.) ir Jerevano (2015 m.) komunikatuose. Londono komunikate socialinė dimensija buvo apibrėžta kaip visuomenės siekis, jog studentų patekimas aukštąjį mokslą, dalyvavimas jame bei sėkmingas jo užbaigimas visuose lygmenyse, turėtų atspindėti mūsų visuomenės įvairovę.²³

Tuo tarpu LSS supranta socialinę dimensiją kaip sistemą, kurioje kiekvienas asmuo, nepriklausomai nuo jį supančios aplinkos ir įtaką darančių ekonominių, socialinių ir kultūrinių veiksnių, turi galimybę įgyti aukštąjį išsilavinimą.²⁴

Pabrėžtina, jog Lietuvoje stokojama bendrojo supratimo apie socialinės dimensijos svarbą aukštajame moksle, kadangi įprastai jos suvokimas apsiriboja tik studijų prieinamumu, t.y. faktiniu patekimu į aukštąją mokyklą. Tačiau socialinės dimensijos, o tuo pačiu ir studijų prieinamumo sampratą būtina praplėsti, kadangi ji susideda iš daugiau elementų:

- išankstinis pasiruošimas studijuoti, priklausantis nuo bendrojo lavinimo kokybės;

- faktinis įstojimas į aukštąją mokyklą;
- sklandus studijų procesas, kurio užtikrinimui būtinos kokybiškos ir prieinamos socialinės bei akademinės paslaugos, pakankama finansinė parama, kuri leistų skirti daugiau laiko geriems akademiniams rezultatams, o ne darbui;
- sėkmingas studijų užbaigimas bei įgytų žinių ir kompetencijų praktinis pritaikymas.

Įšankstinis pasiruošimas studijuoti, priklausantis nuo bendrojo lavinimo kokybės ir faktinis įstojimas į aukštąją mokyklą

Lietuvoje patekimas į aukštąją mokyklą yra labai ribotas, kadangi pagrindinis ir praktiškai vienintelis kelias yra išlaikyti valstybinius brandos egzaminus (VBE) bei pasiekti numatytus minimalius reikalavimus. Dabartinė priėmimo sistema visiškai neatsižvelgia į būsimų studentų socioekonominę, kultūrinę ar kitokią padėtį, kuri turi tiesioginę įtaką asmens bendrojo lavinimo pasiekimams bei pasiruošimui stoti į aukštąsias mokyklas. Taip pat stojant į aukštąsias mokyklas visiškai nėra atsižvelgiama į metus, kada asmenys įgijo brandos atestatą bei kokią darbinę ar kitokią patirtį, kompetencijas ar žinias yra sukaupę. Visa tai lemia, jog net ir pasikeitus įvairioms gyvenimo aplinkybėms – sukaupus darbo patirties, kitais būdais įgijus naujų ar pagilinus jau turimas kompetencijas, stojančiajam galimybės įgyti aukštąjį išsilavinimą nedidėja, nes šiuo metu stojant yra daugiausiai atsižvelgiama į brandos egzaminų rezultatus.

Vyriausybės strateginės analizės centro (STRATA) atliktas tyrimas rodo, kad iš mažų pajamų šeimų kilę mokiniai turi kur kas mažesnes galimybes patekti į AM negu kiti. Pasak tyrimo rezultatų, iš mažų pajamų šeimų kilę mokiniai dažniausiai neišlaiko nė vieno VBE, o iš didesnių pajamų šeimų kilę mokiniai išlaiko keturis ir daugiau. Tarp visų mažų pajamų šeimų mokinių nė vieno egzamino neišlaikiusių dalis siekė 48 proc., o išlaikiusiųjų keturis (kiek vertinama stojant į AM) ir daugiau – 22 proc. Tarp kitų mokinių nė vieno egzamino neišlaikė 26 proc., o keturis ir daugiau išlaikė 43 proc.²⁵

LSS taip pat atkreipia dėmesį į tai, jog Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2018-2019 metais aukštosiose mokyklose studijuojančių asmenų, turinčių specialiųjų poreikių, skaičius tesiekė 420, o profesinės ugdymo įstaigose 3 kartus daugiau – 1283.²⁶ Pažymėtina, kad remiantis „Eurostudent VI“ tyrimo rezultatais, beveik kas ketvirtas studentas turi sveikatos problemų. Dažniausi – jutimo sutrikimai bei lėtinės ligos. Studentai, turintys sveikatos sutrikimų, žymiai dažniau pažymi, kad patiria sunkumų, susijusių su studijomis (pavyzdžiui, skaičių skaitymas, egzaminų vietos apribojimai, egzaminų tvarkaraščiai) bei psichologinę įtampą.²⁷

Atsižvelgiant į dabartinę situaciją, būtina numatyti alternatyvius būdus patekti į aukštąją mokyklą, atsižvelgiant į asmenų sukauptą darbinę patirtį, metus, kada asmuo įgijo brandos atestatą, į neformaliai ar kitokiu būdu įgytas kompetencijas, kurios gali užtikrinti sėkmingą dalyvavimą studijų procese, nepaisant to, jog praeityje asmenys dėl socioekonominių ar kitokių aplinkybių neturėjo galimybės pasiekti numatytų minimalių stojimo į aukštąsias mokyklas reikalavimų.

Sklandus studijų procesas, kurio užtikrinimui būtinos kokybiškos ir prieinamos socialinės bei akademinės paslaugos, pakankama finansinė parama, kuri leistų skirti daugiau laiko geriems akademiniams rezultatams, o ne darbui.

Atlikti tyrimai rodo, kad dėl finansinių sunkumų gali suprastėti studentų studijų rezultatai, ilgėti studijų laikotarpis, gali kilti psichologinių problemų, taip pat didėja studijas nutraukiančių studentų skaičius. Remiantis „Eurostudent VI“ tyrimu, kas ketvirtas studentas teigia patiriantis finansinių sunkumų.²⁸

Pagal studentų pajamų struktūrą Lietuvoje („Eurostudent VI“ tyrimas), studentų, gaunančių socialinę paramą, dalis yra viena mažiausių – 7 proc. (dvigubai mažesnė nei „Eurostudent VI“ vidurkis).²⁹ Iš studentų, turinčių sveikatos sutrikimų, teigiamai gaunamą paramą vertina tik kas penktas (tačiau kitų šalių kontekste Lietuva yra šalia vidurkio).³⁰

²⁶ <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=b5475c64-c1ff-4c8c-9974-606702bcdbdc#/>

Lietuvos Studentų Sąjunga
Adresas: A. Vivulskio g. 36, 2 a.

LT-03114 Vilnius, Lietuva
²⁷ Eurostudent VI 2016 – 2018, Synopsis of Indicators, Figure B1.6.

Tel. nr.: (5) 2685330

Faks. nr.: (5) 2685330
²⁸ Eurostudent VI 2016 – 2018, Synopsis of Indicators, Figure B7.1

www.lss.lt

info@lss.lt
²⁹ 32 Eurostudent VI 2016 – 2018, Synopsis of Indicators, Figure B7.5.

³⁰ Eurostudent VI 2016 – 2018, Synopsis of Indicators, Figure B1.7

Tyrimo „Eurostudent VI“ duomenimis, studentai, nurodę, kad jų šeimos visiškai nepasiturinčios, apmokamam darbui per savaitę skiria vidutiniškai 18 valandų. Studentai, nurodę, kad jų šeimos pasiturinčios arba labai pasiturinčios – 9–12 valandų. Nepasiturinčių šeimų studentai taip pat dažniau nurodė, kad studijoms skiriamo laiko kiekį norėtų didinti (su teiginiu sutiko 30 proc. nepasiturinčių ir 20 proc. pasiturinčių šeimų studentų), o darbui – mažinti (24 proc. tarp nepasiturinčių ir 7 proc. pasiturinčių).³¹

Remiantis LSS atliktu socialinės dimensijos tyrimu, vidutiniškai 50 proc. studentų nurodo, kad negalėtų sau leisti mokytis be apmokamo darbo. Tai skiriasi priklausomai nuo tėvų finansinės situacijos. Beveik visose šalyse studentai iš mažiau pasiturinčių šeimų dažniausiai nurodo dirbantys dėl šios priežasties.³² Taip pat vos 3 proc. studentų nurodė, kad jų pagrindinis pragyvenimo šaltinis yra paskola arba stipendija. Tyrimas rodo ir tai, kad įsipareigoti paimant paskolą studijoms ar pragyvenimui nėra populiaru. Paskolų sistema naudojasi tik keli procentai studijuojančių valstybės nefinansuojamose studijose.³³ 2018 metų Valstybinio studijų fondo ataskaita taip pat patvirtina, jog paskolos nėra populiarūs alternatyva, kadangi per metus 5657 Lietuvos aukštųjų mokyklų studentai pasirašė 6972 sutartis už 11 156 tūkst. eurų, o tai yra apie 5 proc.³⁴ visų Lietuvos aukštosiose mokyklose besimokančių studentų. Tuo tarpu, remiantis 2019 metais LSS atlikto studijas baigiančių studentų pasitenkinimo studijomis tyrimu, net 45 proc. studentų teigė, jog studijų metu jiems reikėjo papildomų priemonių ar medžiagų, įskaitant ir baigiamojo darbo rengimui reikalingas priemones, kurių aukštoji mokykla nesuteikė. Didžioji dalis šių studentų papildomas priemones pirko iš savo asmeninių lėšų. Išlaidų dydis siekė nuo keliasdešimt iki kelių šimtų eurų sveikatos ar biomedicinos mokslų srityse bei nuo kelių šimtų iki kelių tūkstančių menų studijų kryptyse.³⁵

LSS atkreipia dėmesį į tai, jog didelė dalis aukštųjų mokyklų neturi arba tik deklaratyviai, o ne praktiškai, yra sukūrusios studentų pažangos stebėjimo sistemas, kurių pagalba galima ankstyvoje stadijoje identifikuoti studentams kylančius studijų, socialinius ar

³¹ Lietuvos Eurostudent VI 2016 – 2018, Synopsis of Indicators, Figures: B5.1, B5.4, B5.5, B5.6

Adresas: A. Vivulskio g. 36, 2 a.

LT-031142/Vilnius

Tel. nr.: (5) 2685550

Faks. nr.: (5) 2611797

www.lss.lt

info@lss.lt

³² <http://www.lss.lt/wp-content/uploads/2013/01/Soc-dimensijos-tyrimas-0203.pdf>, 9 psl.

³³ <http://www.lss.lt/wp-content/uploads/2013/01/Soc-dimensijos-tyrimas-0203.pdf>, 4,5 psl.

³⁴ https://vsf.lrv.lt/uploads/vsf/documents/files/Veiklos%20ataskaita_2018.pdf

³⁵ <http://lss.lt/wp-content/uploads/2019/12/Studijas-baigian%C4%8Di%C5%B3%C5%B3-student%C5%B3-pasitenkinimas-studijomis-tyrimas.pdf> 17, 18 psl.

finansinius iššūkius ir padėti juos spręsti. Minėti studijų iššūkiai gali kilti dėl studentų finansų trūkumo, kuris lemia, tai, kad studentai yra priversti derinti studijas su darbu, taip pat dėl nekokybiškų gyvenimo sąlygų ar kitų socialinių aspektų. Visa tai lemia, jog skirtingų aukštųjų mokyklų studijų kryptyse vyrauja jau minėtas didelis studentų nubyrimas.³⁶

Studentų nubyrimo, socialines bei akademinės problemas taip pat lemia ir studentų psichikos sveikata. LSS 2018 m. atlikto Psichologinės studentų būklės ir pagalbos tyrimo duomenimis, net 82 proc. studentų per pastaruosius metus jautė didelį nerimą, 66 proc. ilgai besitęsiančią blogą nuotaiką, 76 proc. stiprų stresą ir net 36 proc. nurodė, jog patyrė depresiją.³⁷ Tas pats tyrimas atskleidė ir tai, jog jeigu ir aukštojoje mokykloje ir yra prieinama psichologinė pagalba, net du trečdaliai studentų apie tai nežino ar nėra informuoti ir tuo pačiu teigia, jog norėtų, kad jų aukštojoje psichologinės pagalbos paslaugos būtų prieinamos.³⁸

LSS pabrėžia, jog visa tai lemia, kad dalis studentų negali sėkmingai pabaigti studijų bei sėkmingai integruotis į darbo rinką arba dėl studijų prieinamumo stokos, jau įstojus į aukštąją mokyklą, studentai studijų nebaigia visai.

LSS vizijos gairės:

Labai svarbu pažymėti, kad negerinant ugdymo ir mokymo paslaugų prieinamumo sąlygų bendrojo ugdymo lygmenyje ir neturint aiškios valstybinės strategijos bei ją lydinčio priemonių plano, potencialių, tačiau neturinčių tam tikrų galimybių patekti į aukštąjį mokslą kandidatų galimybės darysis vis labiau nepalankios ir socialinė dimensija praras esminę savo paskirtį – garantuoti, kad aukštojo mokslo siekiantys asmenys be kliūčių, susijusių su jų finansine, socialine padėtimi ar kitomis aukštojo mokslo prieinamumą ribojančiomis priežastimis, galėtų įstoti, studijuoti, laiku ir sėkmingai užbaigti studijas bei efektyviai pritaikyti įgytas žinias bei kompetencijas darbo rinkoje.

Tinkamų sąlygų ir paslaugų suteikimas turi būti ne tik nacionalinės politikos ir ją įgyvendinančios strategijos klausimas, bet ir lygiateisis bendrojo lavinimo mokyklų bei aukštojo mokslo institucijų prioritetas. Bendrojo ugdymo mokyklose vykdomų programų

ugdymo planų kokybė, profesinio orientavimo integravimas į ugdymo procesą bei papildomo mokymo galimybės prieinamumo užtikrinimas yra būtinos sąlygos siekiant suteikti reikiamą išankstinio pasirengimo aukštajam mokslui lygį. Aukštosiose mokyklose tokios sąlygos yra teikiamų mokymo paslaugų optimizavimas, socialinės ir akademinės paramos prieinamumo užtikrinimas bei tarpusavio bendradarbiavimas nacionaliniu ir regioniniu lygmeniu, siekiant užtikrinti didėjančios studijuojančiųjų įvairovės poreikius bei sudaryti reikiamas sąlygas kiekvieno asmens oriam gyvenimui ir mokymuisi.

Nacionalinė politika turi būti grindžiama aukštojo mokslo prieinamumo strategija ir ją lydinčiomis priemonėmis bei siekiu panaikinti visus socialinius, ekonominius ir kultūrinius barjerus, trukdančius patekti, sėkmingai integruotis aukštojo mokslo sistemoje ir galiausiai įgyti aukštąjį išsilavinimą.

Aukštasis mokslas, kaip įrankis, skirtas intelektualinės visuomenės vystymuisi, turi būti prieinamas visiems aukštojo išsilavinimo siekti norintiems asmenims, nepriklausomai nuo jų turimos socialinės padėties. Žemas socioekonominis statusas trukdo asmenims pasiekti reikiamą išankstinio pasiruošimo, žinių ir kompetencijų lygmenį, norint patekti į aukštąjį mokslą. EBPO pabrėžia, jog „geri švietimo sektoriaus rezultatai tiesiogiai prisideda prie aukštesnių pajamų bei geresnių gyvenimo sąlygų. Tuo pačiu tai yra vieni iš veiksnių, kurie padeda surinkti daugiau mokesčių bei sukuria daugiau įsidarbinimo galimybių.³⁹

LSS pasisako už tai, kad vienintelis barjeras, kuris gali būti taikomas aukštojo mokslo sistemos prieinamumui riboti, yra išankstinio pasiruošimo žinių ir kompetencijų lygmuo, reikalingas sėkmingam studijų procesui. Reikalavimams įvykdyti turi būti inicijuojamas ir pagalbinių priemonių įgyvendinimas bei įdiegimas, kad reikiamas pasirengimo lygis būtų suteikiamas visiems motyvuotiems ir potencialiems kandidatams, siekiantiems patekti į aukštąjį mokslą. Taip pat viso studijų proceso metu studentams turi būti teikiamas platus socialinės ir akademinės paramos priemonių spektras, suteikiantis galimybę įveikti jų studijų sėkmę ribojančius socialinius, ekonominius ir kultūrinius veiksnius. Valstybė taip pat turi sudaryti alternatyvaus patekimo į aukštąjį mokslą galimybę, įgalinant neformaliuoju būdu įgytų kompetencijų sistemą ir ją palaikančių procedūrinių priemonių

idiegimą bei sėkmingą veikimą aukštosiose mokyklose, akademinės ir socialinės paramos galimybių spektro platinimą, ir užtikrinant mokymosi visą gyvenimą principų įgyvendinimą.

Konkretūs pasiūlymai:

- Iki 2024 metų bent 20 proc. studentų turi gauti skatinamąsias stipendijas, kurių dydis siektų bent minimalų mėnesinį atlyginimą / minimalių vartojimo poreikių dydį;
- Užtikrinti, jog visiems studentams, kurie atitinka teisės aktuose numatytus socialinių stipendijų gavimo kriterijus, būtų užtikrinta finansinė parama;
- Užtikrinti, jog studentai nepatirtų neplanuotų su studijomis susijusių papildomų išlaidų;
- Tobulinti valstybės remiamų paskolų studentams sistemą:
 - Paskolų grąžinimą susieti su momentu, kai absolvento atlyginimas pasiekia ar viršija vidutinį šalies darbo užmokestį;
 - Valstybės remiamų paskolų teikimą perduoti Valstybiniam studijų fondui;
 - Didinti paskolos gyvenimo išlaidoms sumą iki 3084 eurų metams arba iki minimalaus vartojimo poreikio dydžio, kuris siekia 257 eurų per mėnesį;
- Visiems studentams padengti pirmojo Lietuvos studento pažymėjimo gamybos išlaidas;
- Stiprinti studentų psichosveikatos raštingumą aukštosiose mokyklose:
 - Teikti studentams nemokamas psichologo konsultacijas;
 - Užtikrinti greitą bei efektyvų psichologo konsultacijų prieinamumą;
 - Užtikrinti prevencinių programų ar atskirų užsiėmimų vykdymą;
- Sudaryti galimybes aukštosioms mokykloms sukurti bei palaikyti veiksmingą bei sistemą individualią studentų pažangos stebėjimo ir pagalbos jiems teikimo tvarką;

Lietuvos
studentų sąjunga

Igalinti neformaliu ju bei savaiminiu būdu įgytų kompetencijų pripažinimą,
kad tai taptų alternatyviu būdu patekti į aukštąją mokyklą;

- Skirti lėšas senų bendrabučių kapitaliniam modernizavimui arba jų griovimui, statant naujus toje pačioje vietoje;

